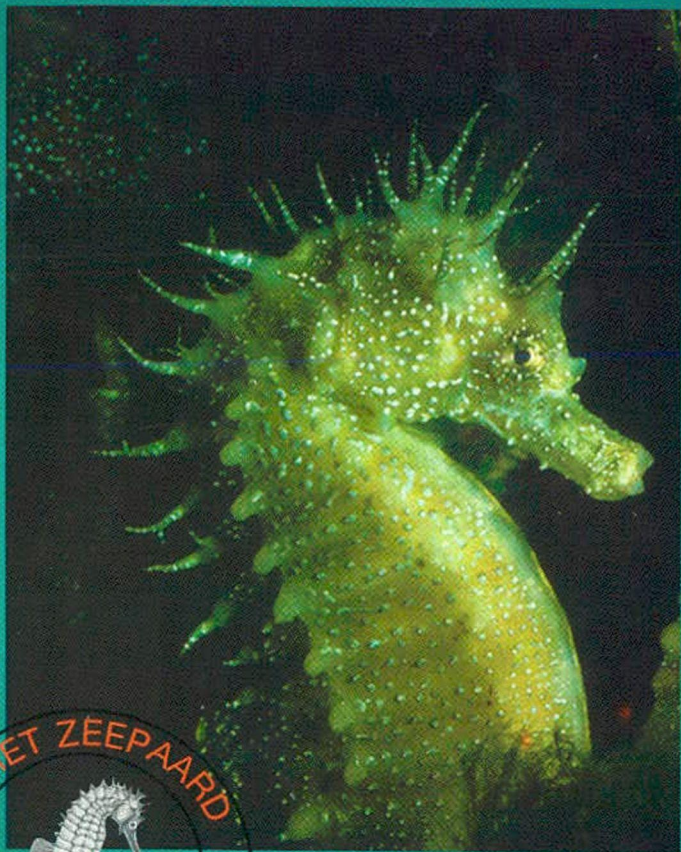

HET ZEEPAARD

Tweemaandelijks tijdschrift van de
STRANDWERKGEMEENSCHAP

HET ZEEPAARD

Tweemaandelijks tijdschrift gewijd aan de mariene en brakwater flora en fauna, in het bijzonder de Nederlandse. Uitgegeven door de Strandwerkgemeenschap van de KNNV, de NJN en de JNM.

ISSN 0926-3497

JAARGANG 63

NR. 1

Januari 2003

Voorzitter: Peter Bor, Lepelaarsoord 6, 2317 XK Leiden, tel. 071-5225364, e-mail: peter@rijidae.tmfweb.nl
Penn.m./admin.: Piet Vos, Munnikenstraat 43, 2315 KV Leiden, tel. 071-5124990
CS-man: Rien de Ruijter, Obsidiaan 16, 1703 EN Heerhugowaard, tel. 072-5721203 (ná 1900 uur); e-mail: rien-tien@planet.nl
Tabellenadm.: Jappe Beekman, Mispelgaarde 41, 3436 GH Nieuwegein, tel. 030-6031111, e-mail: jappebeekman@hotmail.com
Redactie(adres): Frank Perk, Galileiplantsoen 119^I, 1098 LZ Amsterdam, tel. 020-6943119, e-mail: f.perk@raap.nl
ANEMOON-vert.: Adriaan Gmelig Meyling, Heemskerklaan 119, 2181 XN Hillegom, tel. 0252-531111.
Nat.hist. secr.: Ingeborg de Boois, Acaciastraat 29, 2023 PG Haarlem, tel. 023-5250579.
Stefan Jansen, Linschotensingel 3^{III}, 3525 XB Utrecht, tel. 030-2520380, e-mail: stefan.jansen@wur.nl

Erelid: † Wil van Meggelen

Lidmaatschap: nieuwe leden betalen op Postbank nr. 450 222, Penningmeester S.W.G., t.a.v. P.J. Vos, Munnikenstraat 43, Leiden; onder vermelding 'lidmaatschap Strandwerkgemeenschap'. **Contributie m.i.v. 2003:** leden € 10,00; commerciële instellingen, verenigingen, musea, e.d.: € 12,50; Belgische leden € 10,00 naar rek.nr. 743302374171 van de K.B.C.-bank Baarle-Hertog t.n.v. Penningmeester Strandwerkgemeenschap; (overige) buitenlandse leden € 15,00. Opzeggingen van het lidmaatschap dienen voor 1 december aan de penningmeester te worden doorgegeven. Zonder bericht/weerwoord wordt het lidmaatschap automatisch verlengd.

AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS:

Kopij voor HET ZEEPAARD kan zowel getypt (dubbele regelafstand) als duidelijk met de hand geschreven worden ingeleverd. De tekst mag ook worden geleverd via e-mail, DOS-compatibel, Word Perfect, Word-, rtf- of ascibestand. Tabellen en figuren (zwarte inkt) liefst op aparte vellen. Ook zwart-wit foto's afgedrukt op glanzend papier kunnen gepubliceerd worden (NOOIT op de achterkant schrijven). De artikelen dienen aan een aantal richtlijnen met betrekking tot literatuurverwijzingen, het gebruik van wetenschappelijke soortnamen, e.d. te voldoen. Deze werden gepubliceerd in ZEEPAARD 48(4) en worden desgewenst toegezonden. Een bevestiging van ontvangst van de kopij en een publikatiedatum in HET ZEEPAARD worden zo spoedig mogelijk aan de auteur(s) medegedeeld. Als regel kunnen auteurs van korte artikelen (tot 2 pagina's) 5 overdrukken gratis krijgen; auteurs van langere artikelen kunnen 5 exemplaren van HET ZEEPAARD krijgen; dit kan verhoogd worden tot maximaal 25 ex. Meer exemplaren zijn tegen kostprijs verkrijgbaar. Overname van artikelen is toegestaan, mits met bronvermelding en toezending van een exemplaar aan de redactie.

OVERDRUKKEN EN GRATIS EXEMPLAREN WORDEN NIET AUTOMATISCH AAN AUTEURS TOEGEZONDEN.
AUTEURS DIENEN HET GEWENSTE AANTAL OP TE GEVEN BIJ INZENDING VAN DE KOPIJ.

**ADRESWIJZIGINGEN, KLACHTEN OVER VERZENDING, ETC., DIENEN TE WORDEN
GERICHT AAN PIET VOS, MUNNIKENSTRAAT 43, 2315 KV LEIDEN**

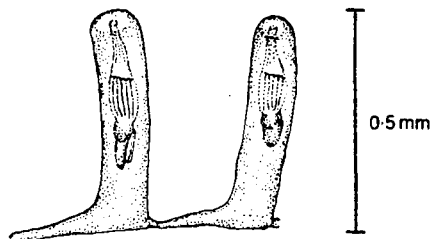
- HARTOG, C. DEN, 1962. De Nederlandse platwormen (Tricladida). *Wet. Meded. KNNV nr. 42*. Uitg. KNNV, Hoogwoud, 40 pp.
- PRUDHOE, S., 1982. British polyclad turbellarians. *Syn. Brit. Fauna (N.S.) nr. 26*. Cambridge University Press, Cambridge, 77 pp.
- SLEEN, W.S.N. VAN DER, 1920. Lijst der aan de Nederlandsche kust aangetroffen Nederlandsche evertelaten. *Tijdschr. Ned. Dierk. Ver. (ser. 2) dl. XVIII, afl. 1: XXIII-XXXIX*.

Adres van de schrijver:
 Schorerstraat 14
 4341 GN Arnhem
 e-mail: mafaasse@hetnet.nl

EERSTE MELDING VAN HET MOSDIERTJE *NOLELLA PUSILLA* (HINCKS, 1880) VOOR NEDERLAND (BRYOZOA: CTENOSTOMATA)
HANS DE BLAUWE

INLEIDING

Op 14 juli 2001 wordt een getijdenpoel nabij het Goesse Sas bezocht. Bij het stenen keren wordt een fragmentje van een mosselschelp van iets meer dan 1 vierkante centimeter gevonden. Daarop staan uitsteekseltjes van 1 mm lengte. Omdat het wel eens een mosdiertje zou kunnen zijn, wordt het schelpstukje meegenomen. Bij onderzoek onder een binoculair (30x vergroting) blijken de uitsteekseltjes inderdaad een mosdiertje te zijn, namelijk *Bowerbankia gracilis* Leidy, 1855. Op het schelpfragment staan ook een aantal dunne, ondoorschijnende cilindertjes met tentakelkrans. Het is duidelijk een mosdiertje van een andere soort. Met Hayward (1985) wordt de kolonie gedetermineerd als *Nolella pusilla* (Hincks, 1880), nog niet gekend uit Nederland (fig. 1 en 2). Marco Faasse verzamelde later ook nog tweemaal een kolonie van *N. pusilla*. Op 21/08/2001 wordt in de reeds genoemde getijdenpoel bij het Goesse Sas weer een kolonie op

Fig. 1: *Nolella pusilla* (uit Hayward, 1985). Bij ons liggen de opgerichte zoïdendelen ongeveer 1 tot 2 mm uit elkaar, zoals in de tekst van Hayward beschreven; op zijn tekening zijn ze echter veel dichter op elkaar afgebeeld.

een schelpfragment gevonden. Op 31/08/2001 wordt een kolonie van *N. pusilla* gevonden in de Kreek van Westkapelle. Het water in deze kreek is brak met een zoutgehalte van ongeveer 21 promille.

Beide soorten behoren tot de orde Ctenostomata, de orde van mosdiertjes zonder kalkskelet. Van beide soorten zijn de zoïden onderling verbonden door een dunne uitloper, doch van heel verschillende aard. Bij beide soorten wordt de zoïde als cilindervormig omschreven, maar is toch duidelijk verschillend (zie fig. 2). Hieronder wordt een korte beschrijving gegeven van *Nolella pusilla*. Tevens worden zowel *N. pusilla* als *B. gracilis* vergeleken met de andere soorten in de desbetreffende genera.

VERGELIJKING VAN *B. GRACILIS* MET ANDERE *BOWERBANKIA*-SOORTEN

Bowerbankia gracilis vormt dichte bosjes. De zoïden staan in groepjes op de stolon (uitloper). Deze soort onderscheidt zich van de andere *Bowerbankia*-soorten door de volgende combinatie van kenmerken: het niet in een halve

Fig. 2: Foto van drie zoïden. Links en rechts *B. gracilis*, in het midden *Nolella pusilla*. De foto is genomen in tegenlicht met 30x vergroting. Stolonen en dunne zoïdendelen niet zichtbaar op de foto.

spiraal staan van de zoïden rond de stolon (wel bij *B. citrina* en *B. pustulosa*), de polypide heeft 8 tentakels (10 bij *B. imbricata*) en de stolon is dunner dan de zoïden, of hoogstens even dik (bij *B. gracillima* is de stolon duidelijk dikker dan de zoïden). *B. gracilis* heeft typisch een cauda of staartje, en dit is bij onze kolonie duidelijk te zien. In West-Europa is *B. gracilis* zeer algemeen in jachthavens. Van Nederland zijn ook nog *B. citrina* en *B. imbricata* bekend.

VERGELIJKING VAN *N. PUSILLA* MET ANDERE *NOLELLA*-SOORTEN

Bij *Nolella pusilla* bestaan de zoïden uit drie delen: een opgerichte cilinder, een vastgehecht en verbreed middenstukje en een zeer dun proximaal deel waarmee de zoïde verbonden is met zijn voorganger. Dit dun proximaal deel geeft de indruk een stolon of uitloper te zijn, maar is het in feite niet: het is een onderdeel van de zoïde zelf. Uit Groot-Brittannië zijn nog twee andere *Nolella*-soorten bekend, te weten *N. dilatata* en *N. stipata*. Bij deze soorten is het opgerichte deel gewoonlijk langer dan 1 mm en draagt de zoïde minstens 16 tentakels. De zoïden vormen dichte kolonies.

KORTE BESCHRIJVING VAN *NOLELLA PUSILLA*

De kolonie bestaat uit vertakkende eenrijige ketens van zoïden, met elkaar verbonden door zeer slanke uitloperachtige zoïdendelen. Deze zoïdendelen zijn zo dun, dat ze met 30x vergroting slechts bij een paar zoïden worden opgemerkt. Het cilindrisch opgericht deel is 0,35 tot 0,85 mm lang en 0,1 mm breed, duidelijk dunner dan bij *B. gracilis* (zie fig. 2).

Het zoïdenoppervlak is ondoorschijnend, vaak met aangehechte detritus-deeltjes. De opening is eindstandig en rond. De polypide heeft 9 tot 11 tentakels.

Hayward (1985) noemt de soort "de zeldzaamste en minst opvallende van alle Britse *Nolella*-soorten". Zij vormt niet zulke dichte kolonies als de andere *Nolella*'s, maar verspreid kruipende kolonies tussen de epifauna van *Laminaria*-voetjes en op rotsachtig substraat. Op dergelijke substraten is het basale deel van de zoïde niet zichtbaar en verraden de opgerichte cilinders, tot 2 mm uit elkaar, hun aanwezigheid. Hij verwonderd zich niet over het feit dat er slechts enkele meldingen zijn van deze soort. Waarnemingen worden opgegeven van Salcombe, Ilfracombe, Isle of Man, Swansea, Holyhead, Napels, Clyde Sea, Sylt en Helgoland.

SLTOPMERKING

Uit Nederland was nog geen enkele *Nolella*-soort bekend. Deze waarneming wijst waarschijnlijk niet op een nieuwkomer of zeldzaamheid. Mogelijk is hij hier al lang aanwezig en misschien algemeen, maar nooit eerder opgemerkt. Met het blote oog is van onze kolonie alleen wat detritus te zien als geelbruine korreltjes in contrast met het grijze oppervlak van het schelpfragment. De aanwezigheid van *Bowerbankia*, die wel met het blote oog zichtbaar was, gaf aanleiding om het schelpstukje mee te nemen. Het zou geen wonder zijn als deze soort (wellicht) vaak over het hoofd gezien wordt.

DANKWOORD: Dank aan Marco Faasse voor zijn latere waarnemingen van *N. pusilla* en voor het kritisch doornemen van de tekst.

Literatuur

HAYWARD, P.J., 1985. Ctenostome bryozoans. *Synopses of the British Fauna* No. 33. 169 p.

Adres van de schrijver:
Watergang 6
8380 Dudzele (België)

STRANDWERK GROEP WATERWEG NOORD: EXCURSIES WINTER 2003

M.J. OTTEN

Zaterdag 22 februari: excursie naar Glasjesnol/Colijnsplaat (Oosterschelde).

Als het goed is, wordt het zeer laag water. We gaan stenen keren en de zeeflora en -fauna inventariseren. Warme kleding aanbevolen.

Vertrek: 10.00 uur. vooraanmelden bij Michel Otten (010-5990161 of mjotten@kabelfoon.nl).

Zaterdag 22 maart: excursie naar Kattendijke (Oosterschelde). Net als in februari verwachten we dat het zeer laag water wordt. We gaan stenen keren (misschien vinden we weer zeekreeften en een grote snotolf) en de zeeflora en -fauna inventariseren. Warme kleding aanbevolen. **Vertrek:** 9.00 uur. **Let op:** voor SWG-leden geldt voor deze laatste excursie een andere regeling (zie pag. 2): bel of mail Ingeborg (023-5250579) of Stefan (030-2520380, stefan.jansen@wur.nl) voor aanmelden en vervoer.